

การศึกษาสภาพและปัญหาด้านคุณธรรมของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น
สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 5

มณฑลฑอธร วุฒิวิชญานันต์^{1*}

Received : July 26, 2019

Revised : October 2, 2019

Accepted : December 23, 2019

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีเพื่อศึกษาสภาพและปัญหาด้านคุณธรรมของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 5 จังหวัดอ่างทอง ปีการศึกษา 2560 กลุ่มตัวอย่าง คือ นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 5 จังหวัดอ่างทอง ภาคเรียน ที่ 1 ปีการศึกษา 2560 จำนวน 377 คน ได้มาโดยการวิธีการสุ่มอย่างแบบหลายขั้นตอน (Multi Stage Random Simpling) สถิติที่ใช้คือ การแจกแจงความถี่ ค่าร้อยละ และค่าเฉลี่ย

ผลการวิจัยพบว่า

1. สภาพคุณธรรมของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 5 จังหวัดอ่างทอง ปีการศึกษา 2560 ประกอบด้วย ความซื่อสัตย์สุจริต ความรับผิดชอบ ความขยันหมั่นเพียร ความมีระเบียบวินัย ความอดทน ความกตัญญูกตเวทิตี ความประหยัด และความเสียสละ โดยคุณธรรมที่มีค่าเฉลี่ยมากที่สุด 3 ลำดับแรก ได้แก่ ความกตัญญูกตเวทิตี ($\bar{X} = 4.82$) ความซื่อสัตย์สุจริต ($\bar{X} = 4.74$) และความรับผิดชอบ ($\bar{X} = 4.69$)

2. ปัญหาคุณธรรมของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 5 จังหวัดอ่างทอง ปีการศึกษา 2560 เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านที่มีปัญหาในภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด 3 ลำดับแรก ได้แก่ ความอดทน ($\bar{X} = 3.89$) ความเสียสละ ($\bar{X} = 3.56$) และความประหยัด ($\bar{X} = 3.00$)

คำสำคัญ : คุณธรรม, นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น, สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 5

¹ สถาบันเทคโนโลยีจิตรลดา, กรุงเทพมหานคร

* ผู้มีพันธหลัก e-mail: montawanjit@hotmail.com

A STUDY OF INTEGRITY OF LOWER SECONDARY STUDENTS IN SCHOOLS
UNDER THE JURISDICTION OF SECONDARY EDUCATIONAL SERVICE AREA OFFICE 5

Monnataorn Wutthiwitchayanun^{1*}

Abstract

The purpose of this study was study the state and problems of integrity of lower secondary students in schools under the jurisdiction of secondary educational service area office 5. The sample group is 377 lower secondary students in school Under the Office of Secondary Educational Service Area 5, Ang Thong Province, the first semester of academic year 2017 by using Multi Stage Random Simpling method. Frequency distribution, percentage and mean

Findings of the research were as follows:

1. Integrity of the students were Honesty responsibility Diligence Discipline, patience, gratitude, saving and sacrifice. The most level of integrity were Gratitude, Integrity and responsibility.

2. The most level problems integrity of the students were Patience, Sacrifice and saving.

Keywords : Integrity, lower secondary students, secondary educational service area office 5

---

¹ Chitralada Technology College, Bangkok,

* Corresponding author, e-mail: montawanjit@hotmail.com

บทนำ

สังคมไทยในยุคโลกาภิวัตน์มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ทั้งทางด้านเทคโนโลยีสภาพแวดล้อม การหลั่งไหลของวัฒนธรรมตะวันตก มีความเจริญทางด้านวัตถุมากขึ้น การพัฒนาประเทศโดยมุ่งความเจริญทาง เศรษฐกิจและความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีอย่างรวดเร็ว โดยขาดความสมดุลกับการพัฒนาทางด้านจิตใจ คุณธรรม จริยธรรม และค่านิยม ได้ก่อให้เกิดปัญหาที่ส่งผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตของคนในประเทศจำนวนมาก (ทิตินา แคมมณี, 2546) ผลของความเจริญทางด้านวัตถุที่ขาดการพัฒนาทางจิตใจ เป็นที่มาของปัญหาสังคมที่ดู เหมือนจะทวีความรุนแรงขึ้นเรื่อย ๆ เช่น ปัญหาอาชญากรรม ปัญหาบริโภคนิยม ปัญหายาเสพติด ปัญหาแหล่ง อบายมุข ปัญหาการขาดระเบียบวินัยและความรับผิดชอบ ปัญหาการทุจริตคอร์รัปชัน ปัญหาความสมานฉันท์ของ คนในชาติ เป็นต้น ปัญหาเหล่านี้ล้วนสร้างความไม่สงบสุขในสังคม สร้างความเดือดร้อนให้กับทุกฝ่าย โดยเฉพาะอย่างยิ่งกลุ่มเยาวชนผู้ซึ่งเป็นกำลังสำคัญในอนาคตที่จะพัฒนาประเทศให้เกิดความเจริญก้าวหน้านั้นจะต้อง เสริมสร้างพื้นฐานจิตใจของเยาวชนทุกคนในชาติให้เกิดความตระหนักและมีสำนึกในคุณธรรมจริยธรรมอย่าง เร่งด่วน

สภาพปัญหาของสังคมไทยในปัจจุบันมีปัญหาที่เกี่ยวข้องกับคุณธรรมจริยธรรมของเยาวชนหลาย ประการ เช่น เยาวชนประพฤติตนเป็นอันธพาล หนีเรียน ทะเลาะวิวาท ทำร้ายร่างกาย ติดสิ่งเสพติด ทำผิด กฎหมายอาญา เบี่ยงเบนทางเพศและหลงผิดทางเพศ ขาดระเบียบวินัย ขาดความรับผิดชอบ เป็นต้น ปัญหา ต่างๆเหล่านี้เริ่มทวีความรุนแรงมากขึ้น ธรรมรัตน์ อิศรางกูร ณ อยุธยา. (2547) วิเคราะห์ถึงสาเหตุของปัญหา คุณธรรมจริยธรรมของเยาวชนว่ามาจากหลายสาเหตุ ได้แก่ สาเหตุจากครอบครัว เช่น ผู้ปกครองมุ่งหารายได้ ไม่ มีเวลาอบรม ดูแลเท่าที่ควรครอบครัวไม่ปกติสุข ขาดความอบอุ่นทางจิตใจ ถูกทำร้ายด้านจิตใจจากบุคคลภายใน ครอบครัวการครองชีพผิดเคียง สาเหตุจากสถานศึกษา เช่น ครูอาจารย์ ประพฤติตนไม่เป็นที่น่านับถือศรัทธาครู อาจารย์ มีเวลาดูแลเอาใจใส่่น้อย เกิดความเครียดเพราะมีการแข่งขันในการเรียนสูง ขาดเพื่อนที่สนิทจริงใจ เพื่อนชักจูงไปในทางที่เสื่อมเสีย สาเหตุจากสภาพสังคม เช่น อารยธรรมต่างชาติหลั่งไหลเข้ามาทำลายวัฒนธรรม ประเพณีดั้งเดิม แหล่งอบายมุข สถานบันเทิงมีมาก สื่อมวลชนแพร่ความคิดให้คลั่งไคล้ใฝ่บริโภค ความสุข จอมปลอม และหลงผิด ยาเสพติดระบาด ผู้หลักผู้ใหญ่ไม่ประพฤติตนเป็นแบบอย่างที่ดี และสาเหตุจากค่านิยม ในหมู่นักเรียนนักศึกษา ได้แก่ การหลงไหลในวัตถุนิยม บริโภคนิยม ชอบความสะดวกสบาย ความฟุ้งเฟ้อ ฟุ่มเฟือย การยึดถือความเป็นอิสระเสรีในการใช้ชีวิตโดยขาดความไตร่ตรอง การเห็นคุณค่าของเงินตรามากกว่า คุณงามความดีการคบหาสมาคมกับเพื่อนต่างเพศ นอกจากนี้ อัญชลี พุกชาญคำ. (2547) ได้สรุปปัญหาด้าน คุณธรรมจริยธรรมของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาที่ผ่านมาว่ามีสาเหตุมาจากปัญหาครอบครัวของเด็ก ผู้บริหารไม่เห็นความสำคัญของการพัฒนา ขาดการส่งเสริมสนับสนุนอย่างต่อเนื่องขาดการประสานงานที่ดี ระหว่างบุคลากรในโรงเรียน ขาดความร่วมมือร่วมใจ ขาดงบประมาณในการดำเนินการ รวมทั้งครูอาจารย์ขาด ความจริงใจ จริงใจที่จะส่งเสริมร่วมมือพัฒนา บางครั้งละเลยที่จะเสริมสร้างคุณธรรม สำหรับปัญหาที่เกิดจาก นักเรียน คือ นักเรียนไม่เห็นคุณค่าของคุณธรรมไม่เอาใจใส่ รวมทั้งสื่อต่าง ๆ ไม่นำเสนอหรือสอนให้เป็นคนมี คุณธรรมเท่าที่ควร นอกจากนั้นปัญหายังเกิดจากสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปเนื่องจากความเจริญก้าวหน้าของ เทคโนโลยี เกิดสื่อใหม่ๆต่าง ๆ

สำหรับกลุ่มเยาวชนที่เป็นเป้าหมายของการพัฒนานั้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งนักเรียนระดับชั้น มัธยมศึกษาตอนต้นเป็นวัยที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว เป็นช่วงรอยต่อระหว่างเด็กและวัยรุ่น จึงมีการ เปลี่ยนแปลงทั้งทางด้านร่างกาย จิตใจ และพฤติกรรม ดังนั้นการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมสำหรับเด็กวัยนี้จึงต้อง คำนึงถึงการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น โดยอาจทำความเข้าใจจากทฤษฎีพัฒนาการทางจริยธรรมของ Kohlberg

(1979) ที่ได้อธิบายถึงการพัฒนัจริยธรรมของมนุษย์นั้นจะเป็นไปตามขั้นและขั้นกับวัย โดยแบ่งพัฒนาการทางจริยธรรมออกเป็น 3 ระดับ แต่ละระดับแบ่งออกเป็น 2 ชั้น รวมเป็น 6 ชั้น ในเด็กวัย 10-16 ปี นั้นจะอยู่ในระดับที่ 2 คือ ระดับตามเกณฑ์ (Conventional Level) ระดับนี้บุคคลจะปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ของสังคม ระเบียบประเพณีกฎหมาย ศาสนา มีการเลียนแบบและทำตามเพื่อให้ผู้อื่นเห็นชอบ ต่อมาจึงคำนึงถึงบทบาทหน้าที่ของตนในสังคม ดังนั้นนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น จึงน่าจะเป็นกลุ่มเป้าหมายที่เหมาะสมใน

การนำมาศึกษาวิจัยเกี่ยวกับคุณธรรมและจริยธรรม

โรงเรียนมัธยมศึกษาซึ่งเป็นสถาบันหนึ่งที่ปฏิบัติหน้าที่ในการสอนวิทยากรต่าง ๆ และยังทำหน้าที่ในการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมให้แก่สมาชิกในสังคมด้วย เด็กนักเรียนที่เข้ารับการศึกษานในโรงเรียนมัธยมศึกษาจะมีอายุอยู่ในช่วง 12 - 18 ปี ซึ่งกำลังอยู่ในวัยรุ่น ที่มีลักษณะพัฒนาการทางอารมณ์ สังคม แตกต่างจากวัยเด็กและวัยผู้ใหญ่ ได้แก่ ความต้องการเป็นอิสระ เป็นตัวของตัวเองต้องการความรู้สึกมั่นคงอบอุ่นปลอดภัย ต้องการให้ผู้อื่นชื่นชม ต้องการความเด่นในหมู่เพื่อน การเลียนแบบผู้อื่น ต้องการแสวงหาประสบการณ์แปลกใหม่ ต้องการคบเพื่อนต่างเพศ (ศรีเรือน แก้วกัจจวน. 2538) วัยรุ่นเป็นวัยหัวเลี้ยวหัวต่อแห่งการปรับตัว เป็นช่วงวิกฤติของบุคคล ในแง่การเลือกในการวางแผนเป้าหมาย และอุดมคติ ทั้งที่เกี่ยวกับการศึกษา อาชีพ ครอบครัว คุณธรรมจริยธรรมจึงมีผลต่อการตัดสินใจ ถ้าเด็กในวัยนี้ไม่รู้จักเลือกสิ่งที่เหมาะสมให้กับตนเองแล้ว ก็จะเป็นปัญหาในการดำเนินชีวิตตลอดไป (อารี การ์มี. 2543) ฉะนั้นโรงเรียนมัธยมศึกษาจึงเป็นสถาบันที่มีอิทธิพลต่อเด็กวัยรุ่นโดยตรงและมีความสำคัญต่อการปลูกฝังและพัฒนาคุณธรรมเป็นอย่างยิ่ง

จากความเป็นมาและความสำคัญของปัญหาดังกล่าวข้างต้นผู้วิจัยจึงมีความสนใจศึกษาสภาพและปัญหาด้านคุณธรรมของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 5 จังหวัดอ่างทอง ปีการศึกษา 2560 เพื่อให้ผู้เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษานำผลการวิจัยไปใช้ในการส่งเสริมและพัฒนาคุณธรรมให้กับนักเรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อศึกษาสภาพและปัญหาด้านคุณธรรมของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 5 จังหวัดอ่างทอง ปีการศึกษา 2560

วิธีดำเนินการวิจัย

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากร ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 5 จังหวัดอ่างทอง ภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2560 จำนวน 14 โรงเรียน มีนักเรียนจำนวน 6,572 คน

กลุ่มตัวอย่าง กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 5 จังหวัดอ่างทอง ภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2560 กำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างโดยใช้สูตรของ Taro Yamane ที่ระดับความเชื่อมั่น 95% (Taro Yamane, 1973 : 125) ได้กลุ่มตัวอย่างจำนวน 377 คน และใช้วิธีการสุ่มอย่างแบบหลายขั้นตอน (Multi Stage และ Random Simpling)

การเก็บรวบรวมข้อมูล

ในการเก็บรวบรวมข้อมูลผู้วิจัยได้ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยมีขั้นตอนการเก็บรวบรวมข้อมูล ดังนี้

1. ดำเนินการหาข้อมูลเกี่ยวกับรายชื่อและที่อยู่ของโรงเรียนที่ใช้เป็นกลุ่มตัวอย่าง จากเว็บไซต์ของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (สพฐ.)
2. ทำหนังสือขอความร่วมมือในการเก็บข้อมูลถึงโรงเรียนต่าง ๆ ที่ใช้เป็นกลุ่มตัวอย่าง
3. ส่งแบบสอบถามทางไปรษณีย์ไปยังโรงเรียนที่ใช้เป็นกลุ่มตัวอย่างและขอความร่วมมือให้ทางโรงเรียนส่งแบบสอบถามกลับมาให้ผู้วิจัย ภายใน 2 สัปดาห์
4. ผู้วิจัยได้แนบซองติดแสตมป์ส่งถึงผู้วิจัย โดยจำหน่ายซองถึงผู้วิจัย เพื่อความสะดวกในการส่งแบบสอบถามกลับคืน

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ คือ แบบสอบถามเกี่ยวกับสภาพคุณธรรมและปัญหาของนักเรียนเป็นการสอบถามเกี่ยวกับสภาพและปัญหาคุณธรรมของนักเรียนซึ่งครอบคลุม 8 ด้าน ได้แก่ ความรับผิดชอบ ความขยันหมั่นเพียร ความมีระเบียบวินัย ความอดทน ความกตัญญูต่เวที ความประหยัด และความเสียสละ โดยมีข้อคำถามตามตัวบ่งชี้ของปัจจัยที่ได้ศึกษาจากแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง สำหรับข้อคำถามมีลักษณะเป็นแบบ มาตราประมาณค่า 5 ระดับ

การวิเคราะห์ข้อมูล

ในการวิจัยครั้งนี้ ได้ใช้สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลประกอบด้วย การแจกแจงความถี่ (Frequencies) ค่าร้อยละ (Percentage) ค่าเฉลี่ย (Mean) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation)

ผลการวิจัย

1. สภาพคุณธรรมของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 5 จังหวัดอ่างทอง ปีการศึกษา 2560 ประกอบด้วย ความซื่อสัตย์สุจริต ความรับผิดชอบ ความขยันหมั่นเพียร ความมีระเบียบวินัย ความอดทน ความกตัญญูต่เวที ความประหยัด และความเสียสละ โดยคุณธรรมที่มีค่าเฉลี่ยมากที่สุด 3 ลำดับแรก ได้แก่ ความกตัญญูต่เวที ($\bar{X} = 4.82$) ความซื่อสัตย์สุจริต ($\bar{X} = 4.74$) และความรับผิดชอบ ($\bar{X} = 4.69$)
2. ปัญหาคุณธรรมของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 5 จังหวัดอ่างทอง ปีการศึกษา 2560 เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านที่มีปัญหาในภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด 3 ลำดับแรก ได้แก่ ความอดทน ($\bar{X} = 3.89$) ความเสียสละ ($\bar{X} = 3.56$) และความประหยัด ($\bar{X} = 3.00$)

สรุปและอภิปรายผลการวิจัย

จากผลการศึกษาสภาพและปัญหาด้านคุณธรรมของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 5 จังหวัดอ่างทอง ปีการศึกษา 2560 พบว่า

1. สภาพคุณธรรมของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 5 จังหวัดอ่างทอง ปีการศึกษา 2560 ประกอบด้วย ความซื่อสัตย์สุจริต ความรับผิดชอบ ความขยันหมั่นเพียร ความมีระเบียบวินัย ความอดทน ความกตัญญูต่เวที ความประหยัด และความเสียสละ จะเห็นได้ว่าผลการวิจัยมีความสอดคล้องกับแนวคิดจากสำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา (2550, หน้า 33- 39) ที่ได้กำหนดคุณธรรมพื้นฐาน 8 ประการของนักเรียน เพื่อเป็นแนวทางให้กับสถานศึกษาได้นำไปประยุกต์ใช้ตามเหตุการณ์และปัญหาในท้องถิ่นของตน เพื่อให้เกิดผลดีทั้งต่อตนเองครอบครัวชุมชน และประเทศชาติจาก

แนวคิดของนักวิชาการและหน่วยงานทางการศึกษาดังกล่าวสรุปได้ว่า คุณธรรมของนักเรียน เป็นคุณลักษณะ ความดีงามในด้านต่าง ๆ ของนักเรียน นอกจากนี้ทางโรงเรียนมีการอบรมนักเรียนหน้าเสาธงทุกวัน

2. ปัญหาคุณธรรมของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 5 จังหวัดอ่างทอง ปีการศึกษา 2560 เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านที่มีปัญหาในภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด 3 ลำดับแรก ได้แก่ ความอดทน ($\bar{X} = 3.89$) ความเสียสละ ($\bar{X} = 3.56$) และความประหยัด ($\bar{X} = 3.00$)

ทั้งนี้อาจเป็นเพราะสภาพสังคมปัจจุบันที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็วส่งผลให้ผู้คนมีพฤติกรรมที่แก่งแย่ง แข่งขัน ทำให้บางครั้งสิ่งที่มีคุณค่าคุณธรรมจริยธรรม สังคมเสื่อมโทรม จึงพบว่าปัญหาด้านความเสียสละมีระดับปัญหาที่สูงกว่าติด 1 ใน 3 ของปัญหาที่พบสูงสุด ซึ่งเป็นสิ่งที่โรงเรียนควรส่งเสริมคุณธรรม โดยปลูกฝังตั้งแต่เล็ก ๆ และเสริมสร้างอย่างต่อเนื่อง รวมทั้งให้ความร่วมมือระหว่างบ้านและโรงเรียนจึงจะประสบความสำเร็จ

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอเกี่ยวกับงานวิจัย

1.1 ควรมีการจัดกิจกรรมส่งเสริมและพัฒนาคุณธรรมของนักเรียน ควรส่งเสริมให้นักเรียนได้ฝึกปฏิบัติตนและประยุกต์ใช้คุณธรรมในการดำเนินชีวิตประจำวันอย่างต่อเนื่อง

1.2 ควรประชาสัมพันธ์ให้ผู้ปกครอง ชุมชน และผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องให้ร่วมมือกันส่งเสริมและพัฒนาคุณธรรมของนักเรียน

1.3 โรงเรียนควรสนับสนุนให้ ครู บุคลากรทางการศึกษา นักเรียน ผู้ปกครอง และผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการเสริมสร้างและพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม ให้เกิดขึ้นในครอบครัว ชุมชน และสังคม

2. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ควรพัฒนาแนวในการส่งเสริมและพัฒนาคุณธรรมของนักเรียน

2.2 ควรศึกษาพัฒนาโครงการส่งเสริมคุณธรรมโดยใช้กรอบแนวคิดด้านคุณธรรมจริยธรรม

2.3 ควรศึกษาวิจัยและพัฒนาโดยเพิ่มขั้นตอนการประเมินแนวทางการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมนักเรียน เพื่อให้ได้ข้อมูลเป็นแนวทางสำหรับผู้บริหารโรงเรียนนำไปประยุกต์ใช้

เอกสารอ้างอิง

ทิศนา ขมณี. (2546). *การพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยม : จากทฤษฎีสู่การปฏิบัติ*. กรุงเทพฯ.

ธรรมรัตน์ อิศรางกูร ณ อยุธยา. (2547). *“วิกฤตสังคมไทย”*. กรุงเทพฯ: มติชนรายวัน.

ศรีเรือน แก้วกังวาน. (2538). *จิตวิทยาพัฒนาการชีวิตทุกช่วงวัย*. พิมพ์ครั้งที่ 6. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

อัญชลี พุกชาญคำ. (2547). *การศึกษาเรื่องรูปแบบและวิธีการพัฒนาคุณธรรมและจริยธรรมนักเรียนของโรงเรียนระดับมัธยมศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ในกรุงเทพมหานคร*. กรุงเทพฯ: สำนักงานเลขาธิการคุรุสภา.

อารี การีมี. (2543). การปฏิบัติตนทางจริยธรรมตามการรับรู้ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายในอิสลาม
วิทยาลัยแห่งประเทศไทย. วิทยานิพนธ์ ศษ.ม. กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัย
รามคำแหง.